

Heather Morris

Cilka's keuze

Vertaling Karin de Haas

HarperCollins

Voor dit boek is papier gebruikt dat onafhankelijk is gecertificeerd door FSC® ten behoeve van verantwoord bosbeheer.
Kijk voor meer informatie op www.harpercollins.co.uk/green

HarperCollins is een imprint van Uitgeverij HarperCollins Holland, Amsterdam

Copyright © 2019 Heather Morris
Oorspronkelijke titel: *Cilka's Journey*
Copyright Nederlandse vertaling: © 2019 HarperCollins Holland
Vertaling: Karin de Haas
Nawoord: © 2019 Owen Matthews
Omslagontwerp: Michael Storrings
Bewerking: Pinta Grafische Producties
Omslagbeeld: © Ildiko Neer/Arcangel Images; © Francesco Goncalves/Getty Images; © Shutterstock
Ontwerp kaart: Sophie McDonnell
Zetwerk: Mat-Zet B.V., Soest
Druk: CPI Books GmbH, Germany

ISBN 978 94 027 0411 2
ISBN 978 94 027 5876 4 (e-book)
NUR 302
Eerste druk oktober 2019

Originele uitgave in het Engels onder de naam *Cilka's Journey* verschenen bij Zaffre, een imprint van Bonnier Books UK.
The right of Heather Morris to be identified as Author of this work has been asserted by her in accordance with the Copyright, Designs and Patents Act, 1988.

HarperCollins Holland is een divisie van Harlequin Enterprises ULC
® en ™ zijn handelsmerken die eigendom zijn van en gebruikt worden door de eigenaar van het handelsmerk en/of de licentienemer. Handelsmerken met ® zijn geregistreerd bij het United States Patent & Trademark Office en/of in andere landen.

www.harpercollins.nl

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Dit is een fictieboek. Namen, plaatsen, gebeurtenissen en voorvallen zijn ofwel ontleend aan de fantasie van de schrijver, ofwel fictief gebruikt.

Dit boek is fictie, gebaseerd op wat ik over Cecilia 'Cilka' Klein te weten ben gekomen uit de getuigenis van Lale Sokolov, de tatoeëerder van Auschwitz, die haar in Auschwitz-Birkenau kende, uit de getuigenissen van anderen die haar kenden en uit mijn eigen onderzoek. Hoewel het boek feiten en verslaglegging verweeft met de ervaringen van vrouwelijke overlevenden van de Holocaust en de ervaringen van vrouwen die aan het eind van de Tweede Wereldoorlog naar de Russische goelags werden gestuurd, is het een roman en geeft het niet de volledige feiten van Cilka's leven weer. Bovendien bevat het een mengeling van personages; sommigen gebaseerd op mensen die echt hebben bestaan, sommigen een samenstelling van meerdere personen, en anderen volledig verzonnen. Er zijn een heleboel feitelijke verslagen in omloop waarin deze gruwelijke periodes uit onze geschiedenis zijn vastgelegd, en ik verwijs de geïnteresseerde lezer hier graag naar.

Meer informatie over Cecilia Klein en haar familie, en over de goelags, is te vinden achter in dit boek. Ik hoop dat er na publicatie van de roman nog meer details aan het licht zullen komen over Cilka en de mensen die haar ooit kenden.

Heather Morris, oktober 2019

HOOFDSTUK 1

Concentratiekamp Auschwitz,

27 januari 1945

Cilka staart naar de man die voor haar staat, een soldaat van het leger dat het kamp is binnengetrokken. Hij zegt iets in het Russisch, en daarna in het Duits. Hij torent boven het achttienjarige meisje uit. *‘Du bist frei.’* Je bent vrij. Ze weet niet of ze de woorden echt heeft gehoord. De enige Russen die ze hiervoor in het kamp heeft gezien, waren uitgemergeld, stervend van de honger – krijgsgevangenen.

Zou vrijheid werkelijk bestaan? Is het mogelijk dat deze nachtmerrie is afgelopen?

Wanneer ze niet reageert, buigt de soldaat zich naar haar toe en legt hij zijn handen op haar schouders. Ze krimpt ineen.

Vlug trekt hij zijn handen terug. *‘Sorry, ik wilde je niet laten schrikken.’* Hij gaat verder in hakkend Duits. Hoofdschuddend lijkt hij te concluderen dat ze hem niet verstaat. Hij maakt een weids gebaar en spreekt de woorden nog een keer langzaam uit. *‘Je bent vrij. Je bent veilig. Wij zijn het Sovjetleger en we zijn gekomen om jullie te helpen.’*

‘Ik begrijp het,’ fluistert Cilka en ze trekt de jas die haar tengere lichaam verbergt, wat strakker om zich heen.

‘Versta je Russisch?’

Cilka knikt. Als kind heeft ze een Oost-Slavisch dialect geleerd, Roetheens.

‘Hoe heet je?’ vraagt de man vriendelijk.

Ze kijkt op en zegt met heldere stem: *‘Mijn naam is Cecilia Klein, maar mijn vrienden noemen me Cilka.’*

‘Wat een prachtige naam,’ zegt hij. Het is vreemd om naar een man te kijken die niet een van haar bewakers is en die er toch zo gezond uitziet. Zijn heldere ogen, zijn volle wangen, het blonde haar dat onder zijn pet uit piept. ‘Waar kom je vandaan, Cilka Klein?’

De herinneringen aan haar oude leven zijn vervaagd, wazig geworden. Op een gegeven moment was het te pijnlijk geworden om terug te denken aan haar voormalige leven met haar familie, in Bardejov.

‘Ik kom uit Tsjecho-Slowakije,’ zegt ze met gebroken stem.

Concentratiekamp Auschwitz-Birkenau, februari 1945

Cilka zit in de barak, zo dicht mogelijk bij de ene kachel die warmte biedt. Ze weet dat ze de aandacht heeft getrokken. De andere vrouwen die nog konden lopen, onder wie haar vriendinnen, zijn een week geleden door de ss het kamp uit gedreven. De overgebleven gevangenen zijn ziek, uitgemergeld, of het zijn kinderen. En dan is Cilka er nog. Het was de bedoeling dat ze allemaal zouden worden doodgeschoten, maar in hun haast om zelf weg te komen, hebben de nazi’s hen aan hun lot overgelaten.

De soldaten hebben gezelschap gekregen van andere functionarissen – agenten van de contra-inlichtingendienst, heeft Cilka gehoord, hoewel ze niet precies weet wat dat betekent – om een situatie het hoofd te bieden waar de gemiddelde soldaat niet voor is opgeleid. Het is de taak van de Sovjetdienst om de orde te bewaren, in het bijzonder met het oog op bedreigingen voor de Russische staat. Hun rol, heeft Cilka van de soldaten begrepen, is om alle gevangenen te ondervragen en vast te stellen of ze hebben gecollaboreerd of hebben samengewerkt met de nazi’s. Het terugtrekkende Duitse leger wordt beschouwd als vijand van de Sovjet-Unie, en iedereen die mogelijk een connectie met ze heeft, is automatisch ook een vijand van de staat.

Een soldaat komt het blok binnen. ‘Kom mee,’ zegt hij, wijzend naar Cilka. Een hand grijpt haar rechterarm vast en sleurt haar overeind. Er is inmiddels een aantal weken verstreken en de bewoners van de barak zijn

eraan gewend geraakt dat er dagelijks mensen worden opgehaald om te worden ondervraagd. In Cilka's ogen is ze gewoon 'aan de beurt'. Ze is achttien jaar oud en ze kan alleen maar hopen dat ze zullen begrijpen dat ze geen andere keus had dan te doen wat ze moest doen om te overleven. Geen andere keus dan de dood. Ze kan alleen maar hopen dat ze snel terug kan keren naar haar thuis in Tsjecho-Slowakije, dat ze verder zal kunnen met haar leven.

Wanneer ze het gebouw wordt binnengeleid dat de Russen als hoofdkwartier gebruiken, werpt Cilka een voorzichtige glimlach naar de vier mannen die tegenover haar achter een tafel zitten. Ze zijn hier om haar kwaadaardige overmeestersaars te straffen, niet haar. Hun aanwezigheid is goed nieuws; er komt eindelijk een eind aan de verliezen. Haar glimlach wordt niet beantwoord. Het valt haar op dat de uniformen van de mannen enigszins verschillen van die van de soldaten buiten. Op hun schouders zitten blauwe epauletten, en hun petten, die ze op de tafel voor zich hebben liggen, hebben een lint in dezelfde kleur blauw met een rode streep.

Uiteindelijk glimlacht een van hen naar haar en hij spreekt haar met vriendelijke stem aan. 'Wil je ons vertellen hoe je heet?'

'Cecilia Klein.'

'Waar kom je vandaan, Cecilia? Land en woonplaats.'

'Ik kom uit Bardejov in Tsjecho-Slowakije.'

'Wat is je geboortedatum?'

'17 maart 1926.'

'Hoelang ben je hier al?'

'Ik ben hier gekomen op 23 april 1942, vlak na mijn zestiende verjaardag.'

De agent zwijgt even, bestudeert haar. 'Dat is een hele tijd geleden.'

'Een eeuwigheid, op deze plek.'

'En wat heb je hier gedaan sinds april 1942?'

'In leven blijven.'

'Ja, maar hoe heb je dat gedaan?' Hij neemt haar met een schuin hoofd op. 'Zo te zien heb je geen honger geleden.'

Cilka geeft geen antwoord, maar ze voelt aan haar haar, dat ze zelf weken geleden heeft afgesneden, nadat haar vriendinnen het kamp uit waren gedreven.

‘Heb je gewerkt?’

‘Ik heb gewerkt aan overleven.’

De vier mannen kijken elkaar aan. Een van hen pakt een vel papier en doet net alsof hij leest wat erop staat. ‘We hebben een rapport over jou, Cecilia Klein,’ zegt hij. ‘Daarin staat dat je in leven bent gebleven door je aan de vijand te prostitueren.’

Cilka zegt niets. Ze slikt moeizaam, kijkt van de ene man naar de volgende, probeert te bevatten wat ze zeggen, wat ze verwachten dat zij zegt.

Een andere man doet zijn mond open. ‘Het is een eenvoudige vraag. Heb je je door de nazi’s laten neuken?’

‘Ze waren mijn vijand. Ik was hun gevangene.’

‘Maar heb je je door de nazi’s laten neuken? We hebben gehoord van wel.’

‘Zoals zoveel anderen in het kamp was ik gedwongen om te doen wat me werd opgedragen door degenen die me gevangenhielden.’

De eerste man staat op. ‘Cecilia Klein, we sturen je naar Kraków, en daar wordt beslist over je lot.’ Hij weigert haar nu aan te kijken.

‘Nee!’ zegt Cilka en ze komt ook overeind. Dit kan niet waar zijn. ‘Julie kunnen me dit niet aandoen! Ik ben een gevangene in het kamp!’

Een van de mannen, die tot nu toe niets heeft gezegd, vraagt rustig: ‘Spreek je Duits?’

‘Ja, een beetje. Ik ben hier drie jaar geweest.’

‘We hebben gehoord dat je ook nog een heleboel andere talen spreekt, terwijl je Tsjecho-Slowaakse bent.’

Cilka protesteert niet, ze fronst haar voorhoofd, begrijpt niet waarom dit van belang is. Ze heeft talen geleerd op school, en andere heeft ze opgepikt in het kamp.

De mannen wisselen weer blikken.

‘Dat je andere talen spreekt, is voor ons aanleiding om te denken dat je een spion bent en dat je hier bent om informatie door te spelen aan wie er dan ook voor wil betalen. In Kraków zal dit verder worden onderzocht.’

‘Je kunt een veroordeling tot langdurige dwangarbeid verwachten,’ zegt de eerste man.

Het duurt even voordat Cilka kan reageren en dan wordt ze bij de arm gegrepen door de soldaat die haar naar dit vertrek heeft gebracht, en onder luidkeels protest weggesleept.

‘Ik werd gedwongen, ik werd verkracht! Nee! Alstublieft!’

De mannen reageren echter niet; ze lijken haar niet te horen. Ze zijn al weer bezig met de volgende.

Montelupich-gevangenis, Kraków, juni 1945

Cilka zit gehurkt in de hoek van een vochtige, stinkende cel. Het kost haar moeite om bij te houden hoeveel tijd er verstrijkt. Dagen, weken, maanden.

Ze knoopt geen gesprekken aan met de vrouwen om haar heen. Wanneer de bewakers iemand horen praten, wordt die persoon weggehaald en met blauwe plekken en gescheurde kleren teruggebracht. Houd je ge-deisd, maak je klein, houdt ze zichzelf voor, tot je weet wat er gebeurt, en wat je moet zeggen en wat juist niet. Ze heeft een reep stof van haar jurk gescheurd om voor haar neus en mond te binden, in een poging om de stank van menselijke uitwerpselen, vocht en schimmel te dempen.

Op een dag halen ze haar uit de cel. Ze is zo verzwakt door de honger en de voortdurende waakzaamheid dat de gedaantes van de bewakers en de muren en de vloer allemaal onwerkelijk lijken, als in een droom. Ze staat samen met andere gevangenen in een gang in de rij en schuifelt langzaam richting een deur. Heel even kan ze tegen een warme, droge muur leunen. De gangen zijn verwarmd, voor de bewakers, maar de cellen niet. En hoewel het weer buiten inmiddels mild moet zijn, lijkt de kou van de nacht de hele dag in de gevangenis te blijven hangen.

Wanneer Cilka aan de beurt is, gaat ze een vertrek binnen waar een officier achter een bureau zit, zijn gezicht beschenen door groenachtig licht uit een enkele lamp. De soldaten bij de deur gebaren dat ze naar het bureau moet lopen.

De officier kijkt op zijn papier. ‘Cecilia Klein?’

Ze kijkt om zich heen. Ze is alleen in het vertrek met drie potige mannen. ‘Ja?’

De man kijkt omlaag en leest iets op van een papier. ‘Je bent schuldig bevonden aan samenwerking met de vijand, als prostituee en als spion. Je bent veroordeeld tot vijftien jaar dwangarbeid.’ Hij ondertekent het papier. ‘Zet hier je handtekening om te laten zien dat je het hebt begrepen.’

Cilka heeft precies begrepen wat de man zei. Hij had Duits gesproken in plaats van Russisch. Is dit een list, denkt ze. Ze voelt de ogen van de soldaten bij de deur in haar rug prikken. Ze weet dat ze iets moet doen. Het lijkt of er niets anders op zit dan te doen wat ze van haar eisen.

De man draait het vel papier om en wijst naar een stippelijntje. De letters erboven zijn cyrillisch – Russisch schrift. Zoals zo vaak in haar jonge leven ziet ze zich voor twee mogelijke keuzes gesteld: de ene is het smalle pad dat zich voor haar opent; de andere, de dood.

De man geeft haar een pen en kijkt dan verveeld naar de deur, wachtend op de volgende persoon in de rij – voor hem is dit gewoon zijn werk.

Met trillende hand ondertekent Cilka het document.

Pas wanneer ze uit de gevangenis wordt geleid en in de laadbak van een truck wordt geduwd, beseft ze dat de winter is verdwenen, dat de lente nooit heeft bestaan en dat het zomer is. Hoewel de warmte van de zon haar verkilde lichaam koestert, haar lichaam dat nog leeft, doet de schittering ervan pijn aan haar ogen. Voordat ze de kans heeft gekregen om zich te acclimatiseren, komt de truck abrupt tot stilstand. Daar, voor haar, staat weer een treinwagon, onderdeel van een roodgeverfde vee-trein.

HOOFDSTUK 2

Een trein met bestemming Goelag Vorkoeta, Siberië, honderdzestig kilometer ten noorden van de poolcirkel, juli 1945

De vloer van de gesloten treinwagon is bedekt met stro, en iedere gevangene probeert een klein plekje te bemachtigen om te zitten. Oudere vrouwen jammeren, baby's huilen klaaglijk. Het geluid van vrouwen die lijden – Cilka had gehoopt dat ze dat nooit meer zou hoeven horen. De trein blijft uren op het station staan, en door de hitte van de dag verandert de binnenkant van de wagon in een oven. De emmer water die ze moeten delen, is al snel leeg. Het gehuil van de kinderen wordt heviger en de oude vrouwen kunnen niets anders doen dan zichzelf in trance wiegen. Cilka is tegen een van de wanden gaan zitten en put troost uit de kleine vleugjes wind die door de smalle kieren dringen. Naast haar zit een vrouw die op haar leunt, en een rug drukt tegen haar opgetrokken knieën. Ze laat het zo. Het heeft geen zin om te vechten voor ruimte die er niet is.

Ze voelt dat de nacht is gevallen wanneer de trein schokkend in beweging komt en de locomotief moeizaam het onbekende aantal wagons wegtrekt uit Kraków – weg, zo lijkt het, van elke hoop om ooit nog naar huis terug te keren.

Ze had zichzelf een moment van hoop gegund, in de barak, op die *andere plek*, terwijl ze afwachtte wat er zou gaan gebeuren. Zo stom had ze niet moeten zijn. Het is haar lot om gestraft te worden. Misschien verdient ze dat wel. Maar terwijl de trein sneller gaat rijden, zweert ze dat ze nooit meer terecht zal komen op een plek als blok 25.

Er moeten meer manieren zijn om in leven te blijven zonder getuige te zijn van massale sterfte.

Zal ze ooit weten of haar vriendinnen, die het kamp gedwongen hadden verlaten, een veilige plek hebben bereikt? Dat moest wel. Een andere gedachte kan ze niet verdragen.

Terwijl het ritme van de trein de kinderen en de baby's in slaap wiegt, wordt de stilte verbroken door de jammerkreet van een jonge moeder met een uitgemergelde baby in haar armen. Het kind is gestorven.

Cilka vraagt zich af wat de andere vrouwen hebben gedaan om hier terecht te komen. Zijn ze ook Joods? De vrouwen in de gevangenis waren dat grotendeels niet geweest, had ze opgemaakt uit de verschillende gesprekken die ze had opgevangen. Ze vraagt zich af waar ze naartoe gaan. Als door een wonder dommelt ze in.

De trein remt plotseling af en de passagiers worden alle kanten op gesmeten. Hoofden botsen, ledematen raken verstrengeld en hun eigenaren slaken kreten van pijn. Cilka zet zich schrap door zich vast te klemmen aan de vrouw die de hele nacht op haar heeft geleund.

‘We zijn er,’ zegt iemand.

Cilka hoort verderop deuren van wagons openslaan, maar niemand verlaat de trein. Ook de deur van hun wagon wordt opengesmeten. Opnieuw wordt Cilka half verblind door fel zonlicht.

Buiten staan twee mannen. Eén duwt een emmer water naar grijpende handen. De tweede soldaat werpt een aantal hompen brood naar binnen en gooit dan de deur weer dicht. Opnieuw worden ze omhuld door halve duisternis. Er ontstaat een gevecht wanneer de vrouwen proberen een stuk brood te bemachtigen – een al te bekend tafereel voor Cilka. Het gekrijs wordt luider, tot er een oudere vrouw opstaat en zonder iets te zeggen haar handen heft. Zelfs in het halfdonker straalt haar houding een zekere macht uit. Iedereen zwijgt.

‘We delen,’ zegt ze met een stem vol autoriteit. ‘Hoeveel broden hebben we?’ Er gaan vijf handen omhoog, om aan te geven hoeveel broden ze moeten delen.

‘Geef de kinderen eerst, en de rest delen we. Als iemand niets krijgt, dan krijgt zij de volgende keer als eerste. Mee eens?’ De vrouwen met het brood beginnen er kleine stukjes af te scheuren en die aan de moeders te

geven. Cilka krijgt niets. Ze is van slag. Als de plek waar ze naartoe gaan lijkt op de plek waar ze vandaan komt, weet ze niet of het zo'n goed idee is om het eten aan de kinderen te geven. Dan is het enkel verspilling. Ze weet dat het een vreselijke gedachte is.

De trein blijft een aantal uur stilstaan. De vrouwen en de kinderen vervallen weer in zwijgen.

Na een poos wordt de stilte verbroken door het geschreeuw van een meisje. Terwijl de vrouwen om haar heen haar proberen te kalmeren en te ontdekken wat er aan de hand is, snikt ze het uit en houdt een met bloed bedekte hand omhoog. Cilka ziet het in het flauwe licht dat door de kieren naar binnen valt.

'Ik ga dood!'

De vrouw die zich het dichtst bij het meisje bevindt, kijkt naar het bloed dat haar jurk bevlekt. 'Ze is ongesteld,' zegt ze. 'Ze mankeert niets, ze gaat niet dood.'

Het meisje blijft snikken.

Het meisje dat tegen Cilka's benen zit, iets jonger dan zij en gekleed in een vergelijkbare zomerjurk, komt overeind en roept: 'Hoe heet je?'

'Ana,' zegt het meisje jammerend.

'Ana, ik ben Josie. We zullen voor je zorgen,' zegt Cilka's buurvrouw en ze kijkt om zich heen. 'Toch?'

De vrouwen in de wagon mompelen en knikken instemmend.

Een van de vrouwen omvat Ana's gezicht en buigt zich naar haar toe. 'Heb je nog nooit een maandelijks bloeding gehad?'

Het meisje schudt haar hoofd: nee. De oudere vrouw drukt haar tegen haar borst en wiegt haar troostend. Cilka voelt een vreemde steek van verlangen.

'Je gaat niet dood; je wordt een vrouw.'

Sommige van de vrouwen zijn al bezig repen van hun rokken en jurken te scheuren, die ze aan de vrouw geven die zich over het meisje heeft ontfermd.

De trein komt met een schok in beweging en Josie valt op de grond. Ze giechelt. Cilka kan het niet helpen, ze giechelt ook. Hun blikken ont-

moeten elkaar. Josie lijkt een beetje op haar vriendin Gita. Donkere wenkbrauwen en wimpers, een mooie kleine mond.

Vele uren later stoppen ze opnieuw. Weer krijgen ze water en brood. Deze keer worden ze ook geïnspecteerd, en de jonge moeder wordt gedwongen haar dode baby aan de soldaten te geven. De vrouwen moeten haar tegenhouden wanneer ze probeert de wagon uit te komen om bij haar dode kindje te zijn. Ze blijft roerloos staan wanneer de deur dicht wordt gesloten, en de vrouwen helpen haar naar een hoek waar ze stilletjes kan rouwen.

Cilka ziet dat Josie alles nauwgezet gadeslaat, met haar hand tegen haar mond gedrukt. 'Josie, is het toch?' vraagt ze. Ze spreekt Josie aan in het Pools, de taal die ze haar heeft horen gebruiken.

'Ja.' Josie draait zich voorzichtig om, zodat ze knie aan knie zitten.

'Ik ben Cilka.'

De andere vrouwen lijken zich aangemoedigd te voelen door het gesprek dat ze zijn begonnen. Cilka hoort anderen aan hun burens vragen hoe ze heten, en al snel klinkt door de hele wagon fluisterend geklets. Talen worden herkend, en de vrouwen ruilen van plek zodat de nationaliteiten bij elkaar komen te zitten. Verhalen worden gedeeld. Eén vrouw is ervan beschuldigd dat ze de nazi's hielp door hun brood te verkopen in haar bakkerswinkel in Polen. Een ander is gearresteerd omdat ze Duitse propaganda heeft vertaald. Weer een ander is gevangengenomen door de nazi's en werd er, toen ze samen met hen werd opgepakt, van beschuldigd dat ze voor hen spioneerde. Verbazingwekkend genoeg vloeien er niet alleen tranen, maar wordt er hier en daar ook gelachen terwijl iedere vrouw vertelt hoe ze in deze hachelijke situatie terecht is gekomen. Sommige van de vrouwen bevestigen dat de trein op weg is naar een werkkamp, maar ze hebben geen idee waar dat dan ligt.

Josie vertelt Cilka dat ze uit Kraków komt en dat ze zestien is. Cilka doet haar mond open om haar eigen leeftijd en geboorteplaats te delen, maar voordat ze daar de kans toe krijgt, verklaart een vrouw vlakbij met luide stem: 'Ik weet waarom zij hier is.'

‘Laat haar met rust,’ zegt de krachtige oudere vrouw die had voorgesteld om het brood te delen.

‘Maar ik heb haar gezien, gekleed in een bontjas, midden in de winter, terwijl wij stierven van de kou.’

Cilka zegt niets. Ze krijgt het warm. Ze kijkt op en staart de vrouw die haar beschuldigt strak aan, een blik die de vrouw niet kan evenaren. Ze herkent haar vaag. Was zij niet ook een van de oudgedienden in Birkenau? Had ze geen warm, comfortabel baantje in het administratiegebouw?

‘En jij, jij die haar wilt beschuldigen,’ zegt de oudere vrouw, ‘waarom ben jij hier, in deze luxueuze wagon, samen met ons op weg naar een zonzakantie?’

‘Niets,’ klinkt het zwakke antwoord. ‘Ik heb niets gedaan.’

‘We hebben geen van allen iets gedaan,’ zegt Josie fel, ter verdediging van haar nieuwe vriendin.

Cilka klemt haar kaken op elkaar en wendt zich van de vrouw af. Ze voelt Josies zachte, geruststellende ogen op haar gezicht rusten. Ze glimlacht zwakjes naar haar. Dan draait ze haar hoofd naar de wand en sluit haar ogen in een poging de plotselinge herinnering te onderdrukken aan Schwarzhuber – de hoofdcommandant van Birkenau – die boven haar uittorent in dat kleine vertrek en zijn riem losmaakt, terwijl ze achter de muur vrouwen hoort huilen.

De volgende keer dat de trein stopt, krijgt Cilka haar portie brood. Instinctief eet ze de helft op en stopt de rest in het lijfje van haar jurk. Ze kijkt om zich heen, bang dat iemand haar in de gaten houdt en zal proberen het stuk brood van haar af te pakken. Dan draait ze haar gezicht weer naar de wand en doet haar ogen dicht.

Op de een of andere manier lukt het haar om in slaap te vallen.

Als ze langzaam wakker wordt, schrikt ze van Josie, die vlak voor haar zit. Josie steekt haar hand uit en voelt aan Cilka’s kortgeknipte haar. Cilka onderdrukt de automatische neiging om haar weg te duwen.

‘Ik vind je haar prachtig,’ zegt Josie met haar trieste, vermoeide stem.

Cilka ontspant, steekt haar eigen hand uit en voelt aan het grof afgehakte haar van het meisje. ‘Ik vind het jouwe ook mooi.’

In de gevangenis was Cilka opnieuw geschoren en ontluisd. Een vertrouwd proces voor haar, dat ze gevangenen op die *andere plek* zo vaak had zien ondergaan. Maar voor Josie is het waarschijnlijk nieuw.

In een wanhopige poging van onderwerp te veranderen, vraagt ze: ‘Ben je hier samen met iemand?’

‘Met mijn oma.’

Cilka volgt Josies blik naar de kordate oudere vrouw die eerder het woord had genomen en die haar arm nog steeds om het jonge meisje, Ana, heen heeft geslagen. Ze houdt hen aandachtig in de gaten. Ze wisselen een knikje.

‘Wil je niet wat dichterbij haar gaan zitten?’ vraagt Cilka. Waar ze naartoe gaan, zal de oudere vrouw wellicht niet lang overleven.

‘Dat is een goed idee. Misschien is ze bang.’

‘Je hebt gelijk,’ zegt Cilka. ‘Ik ben ook bang.’

‘Echt? Zo zie je er niet uit.’

‘Reken maar dat ik bang ben. Als je nog een keertje wilt praten, kom dan naar me toe.’

Josie stapt voorzichtig over en om de vrouwen heen die tussen Cilka en haar grootmoeder zitten. Cilka kijkt toe, geholpen door streepjes licht die door de wagon vallen. Er verschijnt een kleine glimlach op haar gezicht wanneer ze ziet dat de vrouwen opschuiven om plaats te maken voor haar nieuwe vriendin.

‘Volgens mij zijn we al negen dagen op weg. Ik heb geteld,’ mompelt Josie tegen niemand in het bijzonder. ‘Hoeveel langer nog?’

Er is nu meer ruimte in de wagon. Cilka heeft bijgehouden hoeveel vrouwen onderweg aan ziekte, honger of verwondingen zijn bezweken en door de soldaten uit de trein zijn gehaald wanneer ze stopten voor brood en water. Elf volwassenen, vier kinderen. Soms wordt er behalve droge hompen brood ook wat fruit naar binnen geworpen, dat de moeders in hun mond stoppen om het zacht te maken voor de kinderen.

Josie ligt nu opgekruld naast Cilka, met haar hoofd op Cilka's schoot. Haar slaap is onrustig. Cilka weet welke beelden door haar hoofd moeten schieten. Een paar dagen geleden is haar grootmoeder gestorven. Ze had zo sterk en moedig geleken, maar toen was ze gaan hoesten, steeds erger, en beven, en toen had ze haar portie voedsel geweigerd. Daarna was het hoesten gestopt.

Cilka had Josie zwijgend bij de deur van de wagon zien staan terwijl het lichaam van haar grootmoeder werd overhandigd aan de wachtende bewakers. Ze had een lichamelijke pijn gevoeld die zo hevig was dat ze dubbelsloeg en geen adem meer kreeg. Toch was er geen geluid gekomen, en geen tranen.

Auschwitz, 1942

Honderden meisjes worden op een hete zomerdag gedwongen om van Auschwitz naar Birkenau te lopen. Vier kilometer. Een lange pijnlijke tocht, die velen moeten afleggen op slecht passende laarzen, of erger nog, op blote voeten. Wanneer ze door de grote indrukwekkende stenen poort naar binnen gaan, zien ze een aantal barakken in aanbouw. Mannen die aan het werk zijn, stoppen om vol afschuw naar de nieuwkomers te staren. Cilka en haar zus Magda zijn ongeveer drie maanden in Auschwitz geweest en hebben er samen met andere Slowaakse meisjes gewerkt.

Ze worden naar een omheind gedeelte van het kamp gedreven, waar sommige gebouwen al af zijn en sommige nog in aanbouw. Ze krijgen bevel om te stoppen en in rijen te blijven staan, in de brandende zon, urenlang, of zo voelt het.

Achter zich horen ze commotie. Cilka kijkt achterom naar de ingang van het vrouwenkamp en ziet een hoge officier, omringd door soldaten, langs de rij meisjes lopen. De meeste meisjes houden hun hoofd omlaag. Cilka niet. Ze wil weten wie er zo belangrijk is dat hij bescherming nodig heeft tegen een groep ongewapende, weerloze meisjes.

'Obersturmführer Schwarzhuber,' zegt een bewaker, de hoge officier begroetend. 'Houdt u vandaag persoonlijk toezicht op de selectie?'

'Inderdaad.'

De hoge officier, Schwarzhuber, loopt verder langs de rij meisjes en vrouwen. Wanneer hij bij Cilka en Magda is, blijft hij even staan. Dan loopt hij door naar de voorkant van de rij, draait zich om en loopt terug. Deze keer kan hij de omlaag gerichte gezichten zien. Nu en dan gebruikt hij zijn wapenstok om de kin van een meisje omhoog te duwen.

Langzaam komt hij dichterbij. Hij blijft staan naast Cilka, met Magda achter haar. Hij brengt zijn stok omhoog. Cilka is hem voor; ze heft haar kin en kijkt hem recht in de ogen. Als ze zijn aandacht weet te trekken, zal hij haar zus negeren. Hij steekt zijn hand uit en tilt haar linkerarm op, schijnbaar om de vervagende cijfers op haar huid te bekijken. Cilka hoort Magda achter zich naar adem happen. Schwarzhuber laat haar arm los en loopt weer naar de voorkant van de rij. Cilka ziet hem iets zeggen tegen de ss-officier die naast hem loopt.

Ze zijn opnieuw gesorteerd. Links, rechts; bonzende harten, lichamen verstijfd van angst. Cilka en Magda mogen nog een dag blijven leven. Nu staan ze in de rij om opnieuw pijnlijk gemarkeerd te worden – om hun tatoeages van nieuwe inkt te laten voorzien, zodat ze nooit zullen vervagen. Ze staan dicht bij elkaar, maar zonder elkaar aan te raken, hoewel ze elkaar wanhopig graag gerust willen stellen. Ze fluisteren terwijl ze wachten – troostend, vol vragen.

Cilka telt het aantal meisjes voor haar. Vijf. Nog even en ze is aan de beurt, en daarna Magda. Opnieuw zal ze haar linkerarm aan iemand voorhouden om de slecht leesbare blauwe cijfers in haar huid te laten krasen. Drie maanden geleden, bij aankomst in Auschwitz, was ze voor het eerst gemarkeerd, en het gebeurde opnieuw nu ze was geselecteerd voor het nieuwe kamp, Auschwitz II: Birkenau. Ze begint te rillen. Het is zomer, de zon schijnt fel op haar neer. Ze vreest de pijn die ze zo dadelijk zal voelen. De eerste keer had ze een kreet geslaakt van de schrik. Deze keer, zo neemt ze zich voor, zal ze zwijgen. Hoewel ze pas zestien is, kan ze zich niet langer als een kind gedragen.

Vanuit de rij slaat ze de Tätowierer gade. Hij kijkt in de ogen van het

meisje van wie hij de arm vasthoudt. Ze ziet dat hij een vinger tegen zijn lippen drukt, sst. Hij glimlacht naar haar. Hij slaat zijn blik neer wanneer het meisje wegloopt, en dan kijkt hij op om haar na te kijken. Hij pakt de arm van het volgende meisje in de rij en ziet niet dat het vorige meisje zich omdraait om naar hem te kijken.

Vier. Drie. Twee. Eén. Nu is Cilka aan de beurt. Ze werpt een vlugge, geruststellende blik naar Magda en stapt dan naar voren. Met haar linkerarm langs haar lichaam staat ze voor de Tätowierer. Hij steekt zijn hand uit en tilt zachtjes haar arm op. Tot haar eigen verbazing trekt ze zich los, een vrijwel onbewuste reactie. Daardoor kijkt hij haar aan, recht in haar ogen, die – zo weet ze – zijn gevuld met woede en afkeer omdat ze weer zal worden verminkt.

‘Het spijt me. Het spijt me zo,’ fluistert hij zachtjes tegen haar. ‘Geef me alsjeblieft je arm.’

Seconden verstrijken. Hij doet geen poging om haar aan te raken. Ze heft haar arm en biedt hem die aan.

‘Dank je.’ Ze hoort hem bijna niet, maar ze ziet dat zijn mond de woorden vormt. ‘Het zal snel voorbij zijn.’

Terwijl het bloed van haar arm druppelt, hoewel minder dan de vorige keer, fluistert Cilka: ‘Wees voorzichtig met mijn zus.’ Dan loopt ze zo langzaam mogelijk verder, zodat Magda haar zo dadelijk in zal kunnen halen. Nieuwsgierig kijkt ze om zich heen, op zoek naar het meisje dat voor haar had gestaan. Ze kijkt om naar de Tätowierer. Haar heeft hij niet nagekeken toen ze wegliep. Ze ziet het meisje dat vijf plekken voor haar stond bij blok 29 staan, en voegt zich bij haar en de anderen die wachten om hun ‘huis’ binnen te worden gelaten. Ze bestudeert het meisje. Zelfs met haar geschoren hoofd en de vormeloze jurk die alle rondingen verbergt die ze mogelijk heeft, of ooit heeft gehad, is ze mooi. In haar grote donkere ogen is niets te zien van de wanhoop die Cilka bij zoveel anderen heeft waargenomen. Ze wil dit meisje leren kennen, het meisje naar wie de Tätowierer omkeek. Even later is Magda er ook, met een vertrokken gezicht van de pijn. Er zijn even geen bewakers die op hen letten, en Cilka pakt de hand van haar zus.

Die avond, wanneer de meisjes in blok 29 ieder een plekje hebben gezocht in een stapelbed dat ze met verscheidene anderen moeten delen, informeren ze behoedzaam naar elkaar: ‘Waar kom jij vandaan?’ Cilka ontdekt dat het meisje uit de rij Gita heet. Ze komt uit een dorp in Slowakije, niet al te ver van Cilka en Magda’s geboorteplaats Bardejov vandaan. Gita stelt Cilka en Magda voor aan haar vriendinnen Dana en Ivanka.

De volgende dag worden de meisjes na het appel naar hun werkplek gestuurd. Cilka wordt apart genomen, terwijl de anderen aan het werk worden gezet in de Canada, waar ze de eigendommen, de sieraden en de erfstukken sorteren die de gevangenen mee hebben gebracht naar Auschwitz, en het meeste ervan inpakken om naar Duitsland verzonden te worden. Cilka wordt echter op speciaal verzoek naar het administratiegebouw gestuurd, waar ze aan het werk zal gaan.